Pregledni naučni rad
UDK:371.3:006.6
DOI:10.7251/ZND2601144P

DUALNI SISTEM OBRAZOVANJA U ŠVAJCARSKOJ

Akademik prof.dr Bajruzin Hajro Planjac[19]

Muamera Planjac Osmamović, MA

Centar za obrazovanje odraslih EDUKA, Tešanj - Sarajevo

Apstrakt: *Dobro osmišljeno dualno obrazovanje, koje garantuje zapošljavanje strukovnih maturanata, može postati alternativa opštem obrazovanju. Odgovarajuće planiranje strukovnog obrazovanja i njegovo prilagođavanje potrebama lokalnog tržišta je odgovornost samog društva, odnosno lokalnih vlasti i voditelja strukovnih škola u saradnji s poslodavcima.* Jedan od najuspješnijih dualnih obrazovnih sistema je svakako u Švajcarskoj. *Dualni sistem stručnog obrazovanja u Švajcarskoj, sa kombinacijom firma – škola, može se smatrati, bez lažne skromnosti, uzorom i ključem privrednog prosperiteta svih zaposlenih, ne samo obrazovane elite. Ovaj sistem bi mogao poslužiti kao uspješna metoda protiv masovne nezaposlenosti mladih u mnogim zemljama. Dualni sistem obrazovanja, koji se još naziva i alternativnim ili dvosmjernim, jest praktično izučavanje zanimanja koje organizira poslodavac i teorijsko i opšte obrazovanje u školskom sistemu ili nekom od izvanškolskih oblika nastave. Upravo iz tog razloga i cilj ovog rada jeste da se ukaže na bitne karakteristike ovog obrazovnog sistema i njegovog funkcionisanja.*

Ključne riječi*: dualni sistem, strukovno obrazovanje, učenici, društvo, OECD*

UVOD

Proces industrijalizacije u Europi nije doveo do jednog jedinstvenog modela strukovnog obrazovanja i osposobljavanja, nego su se, sukladno političkim, organizacijskim, ekonomskim, povijesnim i kulturnim paradigmama, pojavili različiti sustavi prilagođeni potrebama lokalnog tržišta rada, sustava obrazovanja i industrijskog razvitka (Greinert, 2002; Pfeiffer, 2015).

U nizu zemalja u Evropi i svijetu strukovno obrazovanje i osposobljavanje temelji se na principu dualnog obrazovanja. To znači da učenici jedan dio svog

[19] planjaxdoo@gmail.com

obrazovanja i osposobljavanja provode u strukovnoj školi, a drugi dio u tvrtki koja je izravno uključena u redovne radne aktivnosti. Bliska povezanost s radom podrazumijeva da je tranzicija od pripravnika do osposobljenog zaposlenika relativno laka u usporedbi sa školskim strukovnim obrazovanjem. Princip dualnog obrazovanja unutar strukovnog obrazovanja i obrazovanja svjetski je poznat po svojoj sposobnosti da tržištu rada osigura visokokvalificiranu radnu snagu koja se može prilagoditi novim i promjenjivim uslovima i uvođenju novih tehnologija (Barišić, A., Barišić, 2019:176).

Jedan od najuspješnijih dualnih obrazovnih sistema je svakako u Švajcarskoj. Na osnovu revidiranog Saveznog ustava u Švajcarskoj od 18. aprila 1999. godine cjelokupna zakonska regulativa srednjeg stručnog obrazovanja prenesena je na Saveznu vladu, a sva zanimanja izvan visokoškolskih obrazovnih ustanova podređena su jednom sistemu. To garantuje ujednačenost u pogledu pravnih osnova, stepenovanja, postupaka priznavanja, jedinstvenih nastavnih planova itd. Škole za sticanje stručnog zanimanja uz praktični rad i više zanatske škole primjenjuju dualni sistem školovanja, koji ustvari predstavlja kombinaciju teorije i prakse. Nastavni planovi i težište obrazovanja prilagođavaju se zahtjevima privrede, u firmama se učenici u privredi stručno obrazuju ili u njima polažu praksu, a škole su zapravo servisne ustanove u službi firmi. Ovakva kombinacija obrazovanja se širom Evrope smatra uzornom i predstavlja ključni faktor uspjeha privrede zemalja Zapadne Evrope (Švajcarska, Njemačka, Austrija,..) (Wüthrich, 2011).

Građanima, vlastima i firmama, kojima je stalo do dobrog obrazovanja njihovih mladih, preporočuje se da sagledaju sistem dualnog obrazovanja koji se u Švajcarskoj, Njemačkoj i Austriji već nekoliko decenija označava kao jedinstven i uspješan model. Nije samo dualno obrazovanje glavni razlog značajno niže stope nezaposlenosti mladih u odnosu na ostale zemlje, već ono prouzrokuje mnoštvo drugih pozitivnih posljedica.

STRUKOVNO OBRAZOVANJE U ŠVAJCARSKOJ

Dualni model stručnog obrazovanja predstavlja najzastupljeniji način školovanja u Švajcarskoj, za koji se godinama opredeljuje više od dve trećine mladih. Švajcarski model je vid javno-privatnog partnerstva gde su ključni partneri državne (kantonalne) škole i privatna (mala i srednja) preduzeća. Država ima ulogu medijatora u procesu - obezbeđuje najbolje moguće uslove kompanijama koje učestvuju u dualnom obrazovanju, podstiče otvaranje radnih mesta za učenje za učenike i pomaže mladima da odaberu zanimanje i kompaniju (https://www.industrija.rs/vesti/clanak/kako-funkcionise-dualni-sistem-obrazovanja-u-svajcarskoj).

Osnovni cilj ovoga oblika obrazovanja je omogućavanje mladim osobama sveobuhvatno sticanje potrebnih vještina za obavljanje poslova učinkovito, inovativno, samostalno i u saradnji s drugima te ujedno zadovoljenje kompanija i privrede stvaranjem mlade, kvalificirane radne snage.

Strukovno obrazovanje je visoko razvijeno u Švajcarskoj (Dubs, 2006; Cohen-Scali, 2012). Oslonjeno je duboko na prošlost i tradiciju obrta, a također i danas u obrazovnom sistemu stavljen je naglasak na strukovno obrazovanje. Takvo strukovno obrazovanje u Švicarskoj temelji se na izmjeničnom obrazovanju u školi i praktičnoj nastavi na radnom mjestu (tj. dvojni sustav). Mladi ljudi u dobi od 16 i više godina pohađaju nastavu. Učenik koji upiše strukovnu školu dužan je sklopiti ugovor s poslodavcem za praktično usavršavanje (Juul & Jørgensen, 2011; Kraszewski, 2015). U Švajcarskoj završava preko 70% mladih neko od dualnih zanimanja. Za mlade ljude to znači da u teškoj fazi odrastanja u području obrazovanja za buduće zanimanje, čvrsto stoje na nogama. Oni imaju svoje mjesto u preduzećima u kojima se obrazuju, njihovi nastavnici praktične nastave vode ih stručno i ljudski, te uvode u struku i prenose iskustvo da mogu i sami dati svoj doprinos u privrednom životu. To jača samopouzdanje mladih u velikoj mjeri i većina njih je ponosna na svoj rad u preduzeću, sa kojim se identifikuju. Učenici provode 1-2 dana sedmično u učionici obrazovne ustanove gdje ih njihovi nastavnici obrazuju iz stručnih i opštih predmeta. Nakon završetka tri ili četiri godine obrazovanja oni postaju stručno i uopšte dobro obrazovani stručnjaci, koji su u najvećoj mjeri sposobni da kao samostalne ličnosti zauzmu svoje mjesto u struci, porodici i društvu. Krajnje je vrijeme da se o mladim ljudima i u drugim zemljama povede više računa. Visok procenat gimnazijalaca i studenata, kao što je slučaj u mnogim zemljama, nije potvrda dobrog obrazovnog sistema. Važno je da su mladi ljudi nakon obrazovanja sposobni da zauzmu svoje mjesto u radnom procesu. Velika većina mladih u svim zemljama dokazuje da su konstruktivni i sposobni da uz pomoć i vođenje iskusnih stručnjaka nađu svoje mjesto u radnom procesu. U mnogim zemljama do sada nije preduzimano ništa što bi promijenilo neprilagođeni sistem (Strahm, 2008).

OECD je predstavio studiju prema kojoj je stopa nezaposlenosti mladih ljudi uveliko porasla nakon privredne krize. Od 2008. do 2010. godine nezaposlenost mladih u zemljama OECD-a povećala se u prosjeku za 6%. 18,5% svih radno sposobnih mladih ljudi bili su 2010. godine bez posla.

Ni u jednoj drugoj evropskoj zemlji nezaposlenost mladih nije tako niska kao u Švajcarskoj : u januaru 2010. , na vrhuncu krize na švajcarskom tržištu rada, samo 5,4% mladih bilo je bez posla. Okruglo ¾ nezaposlenih mladih našlo je zaposlenje u roku od pola godine, uprkos teškoj ekonomskoj situaciji. U proljeće 2011. stopa nezaposlenosti mladih iznosila je samo 3%, čime se nalazila čak ispod nacionalnog prosjeka svih starosnih grupa.

U Švajcarskoj je dualno obrazovanje najpopularniji vid školovanja za učenike koji napuštaju obveznu školu. Za razliku od drugih zapadnih zemalja, poput Francuske, u Švajcarskoj se programi strukovnog obrazovanja i obrazovanja ne smatraju „drugim izborom“ ili „rješenjem iz nužde“ (Dubs, 2006), nego se smatra društveno pozitivnim obzirom da takovo obrazovanje kao kombinacija školskog i radnog okruženja zasnovanog na radu potiče proces profesionalne socijalizacije mladih (Cohen-Scali, 2012).

Dio sistema dualnog obrazovanja (prema dokumentima Europske komisije: naukovanje ili alternativni sustav) čine elementi kao što su (Dubs, 2006; Płock, 2014):
• ugovor o radu s ciljem osposobljavanja za stručnu pripremu, potpisan između učenika i poslodavca, zbog isplate plaća (i plaćanja doprinosa za socijalno osiguranje) maloljetnom zaposleniku (npr. u Francuskoj se to zove pripravnik),
• odnos teorije i prakse u omjeru od najmanje 50% teorije u školi i 50% prakse na radnom mjestu u poduzeću.

U Švajcarskoj, oko 40 odsto kompanija koje ispunjavaju uslove da se bave dualnim obrazovanjem, to i čini. Uključivanje je teže manjim kompanijama, koje su ili usko specijalizovane u poslovanju ili u redovima zaposlenih nemaju kvalifikovane kadrove za mentore učenicima. Švajcarske kompanije, zbog koristi koje imaju od ovakvog modela obrazovanja, pokrivaju troškove osposobljavanja đaka tokom 3 do 4 godine, pri čemu u završnoj godini njihovog školovanja ostvaruju profit na tom radnom mestu. Zarade se kreću oko 11-13 odsto prosečne plate kvalifikovanog radnika na odgovarajućem radnom mestu, ali nisu zakonski ograničene kao što je to slučaj u drugim zemljama u kojima funkcioniše sličan dualni model obrazovanja (Nemačka, Austrija, Danska – do 15 odsto). Strateški koncept školovanja i njegov razvoj definiše se na saveznom nivou, dok kantoni sprovode sistem, vrše nadzor nad njim i izdaju licence centrima/školama za obuku. Privatni sektor početkom svake godine dostavlja potrebe za učenicima u privredi, kako bi kantoni mogli blagovremeno da odgovore zahtevima i organizuju nastavu u stručnim školama (https://www.industrija.rs/vesti/clanak/kako-funkcionise-dualni-sistem-obrazovanja-u-svajcarskoj).

DUALNI SISTEM OBRAZOVANJA KAO VID JAVNO-PRIVATNOG PARTNERSTVA

Koncept stručnog usavršavanja definišu poslovna/strukovna udruženja različitih profila, koja su ujedno i najvažniji partner u sistemu. To znači da privatni sektor ima vrlo aktivnu ulogu u kreiranju programa obrazovanja i u njihovom revidiranju i unapređenju. Obrazovni programi se revidiraju svakih pet godina.

Osnovna karakteristika švajcarskog modela dualnog obrazovanja je visok stepen prohodnosti kroz sistem - prepoznavanje prethodnog učenja i obučavanja i povezivanje sa budućim opcijama. Pošto polože dodatni ispit, đaci imaju pravo na upis na regularne univerzitete ili na jednu od dve državne visoke politehničke škole u Švajcarskoj. To znači da i učenik koji je završio drugi stepen srednjeg stručnog obrazovanja, koji ga inače opskrbljuje pre svega praktičnim veštinama i znanjima za konkretno obavljanje posla, može da nastavi školovanje na trećem ili četvrtom stepenu. Štaviše, moguće je i završiti školovanje, raditi u kompaniji deset i više godina, na primer, a onda se vratiti na dalje školovanje jer nema starosnih granica za stručno osposobljavanje (https://www.industrija.rs/vesti/clanak/kako-funkcionise-dualni-sistem-obrazovanja-u-svajcarskoj).

Obrazovanje u firmi i stručnoj školi predstavlja suštinu stručnog obrazovanja. Tačno 230 različitih zanimanja stoje na izboru. Dužina obrazovanja iznosi 3 do 4 godine, za jednostavnija zanimanja 2 godine. Učenici provode 1-2 dana sedmično u školi, 3-4 dana u firmi. Klasično stručno obrazovanje (zanat) sprovodi se u firmi gdje se učenicima prenose stručne i praktične sposobnosti. Manje firme se često udružuju i nude zajedno jedno ili više mjesta za obrazovanje. Čak i mali pogoni, npr. zanatske radnje sa 1-3 zaposlenih, često obrazuju jednog učenika u struci. Šef odjela firme u kojoj se obrazuju učenici mora i sam posjedovati odgovarajuće obrazovanje i završiti kurs za obrazovanje učenika. Učenici primaju od firme platu, koja zavisno od zanimanja iznosi 300-1000 CHF mjesečno. Plata je relativno niska, jer firma u početku nema velike koristi od učenika, naprotiv, mora investirati puno vremena da bi mu prenijelo praktična stručna znanja i vještine. Sve ovo je tačno utvrđeno za svako zanimanje, a firme su pod stalnim nadzorom kantonalnih službi za obrazovanje (Wüthrich, 2011)..

Jedan do dva dana sedmično učenici pohađaju stručnu školu u kojoj stiču opšta i stručna znanja. Neposredna saradnja između stručne škole i nastavnika praktične nastave garantuje da će učenik završiti stručno obrazovanje, naravno ako se u potpunosti angažuje, što se većinom dešava. Za stručno napredovanje učenika je veoma važno da su stručna zanimanja detaljno prilagođena situaciji u firmama. Drugačije rečeno : učenici uče u stručnoj školi gradivo koje im je potrebno u obrazovnoj firmi. Sve ono što škola i obrazovna firma stručno ne mogu pružiti, učenici mogu naučiti u strukovnim zanatskim centrima (uglavnom 2-3 sedmice godišnje) (Strahm, 2008).

Dvije trećine učenika u Švajcarskoj završavaju školu za stručno zanimanje. Za razliku od drugih zemalja, učenik stručne škole u Švajcarskoj uživa isto poštovanje kao i student. Mnogi marljivi i nadareni mladi ljudi nakon osnovne škole najčešće se odlučuju da krenu u poslovni život. Svaki 16-godišnji učenik, koji uspješno prebrodi prve mjesece u poslovnom životu, napravi značajan korak

zrelosti u ličnom razvoju. Zahtjevi i zadaće koji mu se postavljaju u firmi su stvarni život, a ne nestvarni, kao u prilikama školskog obrazovanja. U današnje vrijeme, mnogi mladi ljudi osjećaju se prvi put korisnim u svom životu kada započnu svoje stručno obrazovanje, jer pred njih do tada i nisu postavljani nikakvi zahtjevi. Praktično životno iskustvo i sposobnost da sami gospodare svojom poslovnom svakodnevicom, a da pritom sami sebe djelimično finansiraju, daje prednost učenicima stručnih škola nad gimnazijalcima (Wüthrich, 2011).

Dvije poslednje godine obaveznog osnovnog obrazovanja zauzimaju važno mjesto u izboru i traženju budućeg zanimanja. Učenici pišu zahtjeve različitim obrazovnim firmama, obavljaju višednevnu praksu u različitim firmama kako bi sebe i firmu testirali na uzajamnu sklonost i podobnost. Nastavnici završnih razreda osnovne škole prate svoje učenike i pomažu im da svi nađu odgovarajuće mjesto za obrazovanje.

Učenici koji nakon završetka obavezne osnovne škole ne nađu mjesto u stručnoj ili drugoj školi u Švajcarskoj, ne dospijevaju na ulicu. Za njih postoji 10-ta školska godina, gdje se pripremaju za buduće zanimanje, dopunjavaju znanje i dobivaju savjete i pomoć u traženju mjesta za stručno obrazovanje. Da bi se uspjelo u nastojanjima, potrebno je da mladi žele da se obrazuju i da pokažu vlastito htijenje. Nažalost, zadnjih godina pojavljuje se sve više mladih kojima je posao suviše naporan i oni radije lutaju i žive na račun države. Ipak, najveći dio mladih su konstruktivni, sposobni i radni. Kvota završetka školovanja 90% (www.sbfi.admin.ch.).

Oko 90% mladih u Švajcarskoj završava devetogodišnje obrazovanje. Ovako visok procenat može se objasniti naporima svih snaga u društvu da se mladima omogući dobro obrazovanje. Vrednovanje stručnog zanimanja i studiranja je potpuno jednako. Pojedina stručna zanimanja postavljaju isto tako visoke intelektualn zahtjeve kao i gimnazija. Sposobnim i vrijednim učenicima danas su otvorena sva vrata : za vrijeme ili poslije stručne škole mogu steći stručnu maturu koja otvara put studiju na visokim školama. Mnogi učenici planiraju svoje usavršavanje još na početku stručnog obrazovanja. Stručno obrazovanje pak za njih je sigurna osnova na koju mogu nadograđivati svoj poslovni pravac. Preko dodatnog maturskog ispita može se dodatno upisati fakultet. Trenutno postoji mnoštvo prelaza između raznih školskih i obrazovnih puteva. Švajcarske firme su glavni nosioci dualnog obrazovanja (Strahm, 2008).

Uspjeh dualnog obrazovnog sistema je posljedica spremnosti malih, srednjih i velikih firmi da se angažuju u stručnom obrazovanju i da ponude mjesta za izučavanje struke. U Švajcarskoj to uspijeva odlično i to zahvaljujući dobroj saradnji države i privrede i stalnim naporima svih učesnika. Naročito male i srednje firme (preko 98% firmi) predstavljaju centralni nosivi stup stručnog obrazovanja, pa skoro svaka mala firma obrazuje jednog ili više učenika. Oni to

ne rade zbog vlastite dobiti, jer su učeničke plate tako kalkulisane da firma ima za svo vrijeme školovanja samo meznatnu dobit, a firma plaća jedan dio troškova školovanja i stručnih kurseva. Firme pak, preuzimaju dobre učenike u stalni radni odnos, ukoliko imaju potrebe za istim. Firma može samo prosperirati od takvog radnika (Wüthrich, 2011).

To što je za većinu firmi u Švajcarskoj sasvim normalno da doprinose stručnom obrazovanju svojim mladih, u velikoj je mjeri posljedica Švajcarskog modela direktne demokratije. Oni čine isto kao što u svojim opštinama, u socijalnim i kulturnim ustanovama i udruženjima obavljaju poslove besplatno i dobrovoljno. Naročito u zanatskim stručnim zanimanjima doprinosi veliki broj voditelja praktične nastave razvoju svojih učenika u stručne ljude.

Onaj ko želi obrazovati učenike stručnih škola mora posjedovati dodatno stručno i pedagoško obrazovanje, o čemu stalnu kontrolu vode kantonalni stručni inspektori. Voditelji praktične nastave, kojima nedostaju stručne i lične sposobnosti, moraju biti zamijenjeni.

To što je najnovija finansijska i privredna kriza najmanje pogodila Švajcarsku, posljedica je, između ostalog, rezistentnog Švajcarskog tržišta stručnih zanimanja. Uprkos napetom stanju u privredi, broj firmi koje su ponudile mjesta za stručna zanimanja, smanjio se veoma neznatno. U avgustu 2010. godine su firme (male, srednje i velike) ponudile 90.000 novih mjesta za obrazovanje u struci, za koja se prijavilo 93.000 učenika. To znači da su skoro svi našli mjesto za obrazovanje, pri čemu je određeni broj mijesta ostao nepopunjen, zbog neispunjavanja postavljenih kriterija. U zadnjih deset godina ponuda mijesta za stručna obrazovanja povećala se za jednu četvrtinu. Dobro izgrađeni dualni sistem sa svojim kvalitetnim obrazovanjem, spada u Švajcarske uspješne recepte (www.sbfi.admin.ch.).

Čak se i država na svim nivoima pokazuje kao mjesto za obrazovanje stručnih zanimanja. Tako je npr. grad Cirih 19. avgusta 2011. godine pozdravio rekordan broj od 400 mladih koji su stručno obrazovanje počeli u gradskoj upravi ili gradskim preduzećima (npr. bolnice, kantine, saobraćajna preduzeća). Trenutno obrazuje grad Cirih 1070 učenika u 38 različitih zanimanja. Tokom deset godina grad je, na zahtjev gradske skupštine, utrostručio ponudu mjesta za stručna zanimanja, kako bi dao vlastiti primjer u nedostatku dovoljnog broja mjesta u obrazovanju stručnih zanimanja.
Primjer administrativno-trgovačkog stručnog zanimanja (www.tageschau.sf.tv vom).

Nina ima 17 godina i nalazi se na 2. godini obrazovanja za administrativno-trgovačkog službenika. Ona posjeduje pisani ugovor o obrazovanje (tj. radni ugovor posebne vrste za učenike u stručnom obrazovanju) sa malom

drvoprerađivačkom firmom WEBER, koja ima 20 zaposlenih. Ugovor o obrazovanju se odnosi na njeno trogodišnje školovanje i može se raskinuti prijevremeno samo iz posebnih razloga. Nina je za vrijeme od 3 godine zaposlena na produktivnim poslovima u firmi, pod vođstvon svoje voditeljice praktične nastave, a uz to prati nastavu u stručnoj školi.

U administrativnom firme preduzeća Nina uči u toku trogodišnjeg školovanja da sve pripadajuće poslove obavlja samostalno : opslužuje telefon, fax, protok mail-ova na njemačkom, francuskom, talijanskom i engleskom jeziku, obrađuje i knjiži uplate kupaca, piše opomene, vrši plaćanja isporučiocima, obavlja tekuću korespondenciju, razvrstava dokumente i predmete, prima i šalje poštu (pisma i pakete), preuzima veće isporuke, zadužena je za stanje kancelarijskog materijala i za rad tehničkih uređaja, vrši obračun plata zaposlenih i obračunava odbitke za socijalna osiguranja. U trećoj godini ona samostalno obavlja kompletno knjigovodstvo i korespondenciju. U sve ove poslove Ninu uvodi i prati njena voditeljica praktične nastave, u početku se kontroliše svaki posao, kasnije samo što je neophodno. Na kraju trogodišnjeg stručnog obrazovanja Nina je sposobna da u svojoj obrazovnoj firmi ili bilo kojoj drugoj, samostalno obavlja sve administrativne poslove.

Ako bude željela da svoja iskustva i znanja prenosi na mlađe kolege, Nina može nakon nekoliko godina stručnog iskustva završiti obrazovanje za voditeljicu praktične nastave, te i sama obrazovati učenike u struci.

Nina, pored posla u drvoprerađivačkoj firmi pohađa kantonalnu stručnu školu, dvije godine po 2 dana sedmično, u trećoj godini samo jedan dan. U jezičkim predmetima, njemački, francuski i engleski kao i predmetu IKA (informatika, komunikacija i administracija) ona uči obavljanje svakodnevnih poslova, kako se vode telefonski razgovori, pišu pisma, opslužuje internet i elektronska pošta, na maternjem i stranim jezicima. Iz predmeta IKA Nina uči kako se uređuju spisi i datoteke, iz predmeta privreda i društvo uči poslovanje i pravo, ekonomiju i privredno računovodstvo, tako da su joj i sadržajno poznata sva područja sa kojima se može susretati : ugovori o zakupu poslovnih prostorija, trgovački ugovori, radni ugovori sa zaposlenima, dužnički odnosi, knjigovodstvo, platni promet itd. Kako bi omladina ostala fizički i zdravstveno u dobroj formi, uz stručnu nastavu pripadaju i 1-2 časa sporta u sedmici.

Pošto manje firme ne mogu uvijek pokriti sve oblasti trgovačkog poslovanja koje pripada sveobuhvatnom obrazovanju, strukovna udruženja organizuju u trajanju od 2 do 3 sedmice u godini kurseve van preduzeća, na kojima će Nina steći stručna znanja potrebna za završni ispit. Time se osigurava da svi administrativni radnici sa državnom stručnom diplomom raspolažu istim osnovnim znanjima. Na završnom ispitu se provjeravaju kako stručna tako i opšta znanja (Wüthrich, 2011)..

PREDNOSTI DUALNOG OBRAZOVANJA

Strukovno obrazovanje i osposobljavanje, posebice njegov dualni oblik, u kojem se izmjenjuje praktično osposobljavanje u tvrtki domaćinu i teorijsko učenje u strukovnoj školi, srž je tranzicije od škole do posla (Woods, 2008; Smith i dr., 2010). Kako bi smanjio veliki procenat nezaposlenosti mladih u svojoj zemlji, britanska vlada želi uvesti stručno obrazovanje prema Švajcarskom modelu i tako obezbijediti okruglo 250.000 novih mjesta za stručna zanimanja. Dosadašnje stručno obrazovanje u Velikoj Britaniji nije uživalo veliki ugled. Izuzetno visoka stopa nezaposlenosti mladih akademskih građana dovela je do promjene u načinu razmišljanja. Deset najvažnijih prednosti dualnog obrazovanja (Wüthrich, 2011):

1. *Prva vlastita plata*

Novac ne bi trebalo da bude glavni razlog za odabir obrazovanja, ali dualni sistem obrazovanja omogućuje da učenici zarađuju svoju mjesečnu platu već od prvog dana školovanja.

2. *Velike šanse za stalni posao u firmi nakon završetka škole*

U vremenu u kojem živimo većina ljudi želi da obezbjedi siguran posao. Dualno obrazovanje pruža takvu mogućnost, jer su šanse, da nakon završetka školovanja dobijete posao u obrazovnoj firmi, velike.

3. *Sticanje radnog iskustva*

Od prvog dana školovanja, ušenici ne zarađuju samo novac, već stiču i radno iskustvo. To je velika prednost u odnosu na čisto teoretsko obrazovanje. Stečeno radno iskustvo će se isplatiti ne samo kasnije u svakodnevnom radu, već i ako se promijeni posao ili nastavi dalje usavršavanje.

4. *Uvažavanje u društvu*

Na dualno obrazovanje ljudi gledaju pozitivno , isto kao i na obrazovnu firmu. Pored toga, sistem dualnog obrazovanja u Švajcarskoj je visoko cijenjen i priznat u inostranstvu.

5. *Praktičnost motiviše na učenje*

Za razliku od čistog školskog obrazovanja, dualno obrazovanje daje učenicima priliku da gradivo naučeno u učionici, direktno primjene u radionici. Time se postiže dodatna motivacija za učenje i zadovoljstvo u poslu, jer su rezultati odmah vidljivi.

6. *Promjena između firme (radionice) i škole*

Tri godine dualnog obrazovanja ne predstavljaju sam učenje suve teorije, već naizmjenično učenje između škole (učionice) i firme (radionice). Jedan do dva dana u sedmici učenici stiču u stručnoj školi teoretska znanja koja će primjeniti u praktičnoj nastavi u radionici. Kroz ovu promjenu učenici uče sve što im je potrebno za buduću profesiju, kako u teoriji, tako i u praksi.

7. *Različita odredišta za učenje povećavaju motivaciju*

Naizmjenične promjene obrazovnih lokacija, škola – firma, predstavlja nove izazove i znatno povećava motivaciju učenika za usvajanje novih znanja.

8. *Otklanjanje nedostataka na radnom mjestu*

Naravno, nije svaka firma idealna, a ni nastavnici praktične nastave nisu sveznalice, pogotovo jer u svakoj firmi postoje dobro usklađene dnevne rutine. Ukoliko bi došlo do deficita u prenosu znanja, školske lekcije će eventualne manjkavosti u svakom slučaju adekvatno ispraviti.

9. *Nedostatak stručne radne snage u Švajcarskoj*

Na prvi pogled to ne zvuči kao prednost, ali može biti. Zato što će učenik u toku dualnog obrazovanja biti osposobljen kao stručna osoba u svojoj struci, a zu to skupiti i odgovarajuće radno iskustvo, sve to će znatno povećati njegove šanse na tržištu rada.

10. *Mogućnost stručnog usavršavanja*

Ako učenik nakon završetka dualnog obrazovanja nije „sit“ znanja, postoje razne mogućnosti za nastavak usavršavanja, u firmi, ili obrazovanja, na fakultetu.

Švajcarsko stručno obrazovanje u brojkama:

- 221 617 mladih u Švajcarskoj završilo stručnu školu u šk. 2014/2015. godini
- 42% djevojke , 58% mladići
- 3 najčešće oblasti obrazovanja:
  - 19% privreda i uprava
  - 12% trgovina
  - 8% građevinarstvo
- 230 različitih zanimanja na izboru
- 13 medalja na Svjetskom prvenstvu stručnih zanimanja 2015.

Ključna razlika između dualnog sistema stručnog usavršavanja i akademskog obrazovanja je pristup koji se temelji na zahtevima. Kompanije ili bilo koji potencijalni poslodavac - privatni ili javni - određuje koliko je profesionalaca u određenoj oblasti potrebno, kao i šta nastavni plan i program stručnog obrazovanja mora da sadrži. Opšti cilj sistema dualnog obrazovanja jeste lakše zapošljavanje (https://www.blic.rs/biznis/privreda/tajna-svajcarske-efikasnosti-vise-od-70-odsto-dece-prolazi-sistem-dualnog-obrazovanja/53e8zfg).

Svaka zemlja koja je uspešno uvela model dualnog obrazovanja ima manju stopu nezaposlenosti mladih. Dualno obrazovanje znači kooperaciju državnog i privatnog sektora u izradi programa nastave, načina na koji se odnosimo prema obrazovanju. Zemlje koje imaju dualno obrazovanje imaju nezaposlenost mladih ispod 10 odsto, a čak i u pojedinim ekonomski razvijenim zemljama, koje nemaju dualno obrazovanje, nezaposlenost mladih dostiže i 40 odsto (https://serbinfo.ch/dualno-obrazovanje-resenje-za-nezaposlenost-mladih/).

ZAKLJUČAK:

Dualno obrazovanje osigurava čvrste veze između obrazovnog sistema i kompanije i zbog sudjelovanja kompanija u obrazovnim procesima. S druge strane, sistem dualnog obrazovanja relativno je jeftin način osposobljavanja kvalificirane radne snage u usporedbi sa školskim obrazovnim sistemima unutar strukovnog obrazovanja i osposobljavanja.Svi glavni faktori bogatstva Švajcarske - visoka produktivnost, visoka stopa zaposlenosti stanovništva (stopa nezaposlenosti oko 3%) i međunarodna konkurentnost sa visokom izvoznom snagom – u uskoj su vezi sa Švajcarskim stručnim obrazovnim sistemom. Sistem praktično potpunog stručnog obrazovanja je odlučujući faktor uspjeha zemlje. U mnogim zemljama postoje stotine hiljada svršenih studenata koji nisu osposobljeni ni zašto drugo već za administrativna mjesta u prenatrpanom državnom aparatu, ima mnogo dobrih inžinjera, ali suviše malo praktično obrazovanih zanatlija. U svim ovim zemljama bi praktično orijentisani obrazovni sistem mogao popraviti privredno-političke deficite.

Dualno obrazovanje ima veoma dugu tradiciju u Švajcarskoj, počevši od industrijalizacije u 19. veku. Mnogi industrijski lideri, a takođe i političari započeli su svoju karijeru upravo kroz takav rad. Poznaju pravu vrednost takvog vida obrazovanja iz ličnog iskustva. Takođe, različite studije pokazuju visoku korist dualnog obrazovanja za celu ekonomiju. To su razlozi da švajcarske kompanije, ali i javne institucije, kao i zdravstveni sektor ulažu radnu snagu i novac u obrazovanje i obuku mladih i da ih integrišu u ekonomski sistem.

Usled digitalne transformacije zanimanja se jako brzo menjaju, pa treba stvoriti obrazovni sistem u skladu sa potrebama tržišta rada. S tim u vezi zemlja koja je u mogućnosti da uspostavi dualno obrazovanje u budućnosti će imati brojne prednosti

LITERATURA:

1. Barišić, A.F. Barišić J.R. (2019). Primjena dvojnog stručnog obrazovanja i osposobljavanja za poduzetništvo. Obrazovanje za poduzetništvo / education for entrepreneurship vol. 9 n. 2. str.176 – 190.
2. Cohen-Scali, V. (Ed.). (2012). Competence and competence development. Verlag Barbara Budrich.
3. Dualno obrazovanje, rešenje za nezaposlenost mladih (2016). serbinfo.ch. Na sajtu: https://serbinfo.ch/dualno-obrazovanje-resenje-za-nezaposlenost-mladih/.

4. Dubs, R. & Suisse (2006). Office fédéral de la formation professionnelle et de la technologie. An appraisal of the Swiss vocational education and training system. Bern, Switzerland: hep.
5. Greinert, W. D. (2002). European vocational training systems: the theoretical context of historical development. Towards a history of vocational education and training (VET) in Europe in a comparative perspective, 1, 17-27.
6. Juul, I. & Jørgensen, C. H. (2011). Challenges for the dual system and occupational self-governance in Denmark. Journal of Vocational Education & Training, 63(3), 289-303.
7. Kako funkcioniše dualni sistem obrazovanja u Švajcarskoj (2016). Časopis Industrija. Na sajtu: https://www.industrija.rs/vesti/clanak/kako-funkcionise-dualni-sistem-obrazovanja-u-svajcarskoj. Očitano: 09.11.2025.
8. Kraszewski, K. (2015). Emil Wettstein, Philipp Gonon, Berufsbildung in der Schweiz, hep verlag ag, Bern 2009, ss. 304, ISBN 978-3-03905-443-5. Edukacja-Technika-Informatyka, 6(1), 122-124.
9. Rudolf Štram (*Rudolf Strahm*), H., (2008).«Zašto smo ovako bogati». Bern.
10. Savezni sekretarijat za obrazovanje, istraživanje i inovacije u Švajcarskoj (SBFI),
Na sajtu: www.sbfi.admin.ch. Očitano: 14.12.2025.
11. Smith, E., Masdonati, J., Lamamra, N. & Jordan, M. (2010). Vocational education and training attrition and the school-to-work transition. Education+ Training.
12. Tajna švajcarske efikasnosti. Više od 70 odsto dece prolazi sistem dualnog obrazovanja (2019). Blic TV: Na sajtu: https://www.blic.rs/biznis/privreda/tajna-svajcarske-efikasnosti-vise-od-70-odsto-dece-prolazi-sistem-dualnog-obrazovanja/53e8zfg.
Očitano: 12.11.20205.
13. Quelle: www.tageschau.sf.tv vom. Očitano: 18.11.2025.
14. Woods, D. (2008). The impact of VET on transition to work for young people in Australia. Education+ Training, 50(6), 465-473.
15. Wüthrich, M. (2011). Dualni sistem obrazovanja u Švajcarskoj“ Cirih.

DUAL EDUCATION SYSTEM IN SWITZERLAND

Academician Prof. Dr. Bajruzin Hajro Planjac
Muamera Planjac Osmamović, MA
Center for Adult Education EDUKA, Tešanj - Sarajevo

Abstract: *A well-designed dual education, which guarantees the employment of vocational high school graduates, can become an alternative to general education. Appropriate planning of vocational education and its adaptation to the needs of the local market is the responsibility of society itself, that is, local authorities and heads of vocational schools in cooperation with employers. One of the most successful dual education systems is certainly in Switzerland. The dual system of vocational education in Switzerland, with a combination of companies - schools, can be considered, without false modesty, a model and key to the economic prosperity of all employees, not just the educated elite. This system could serve as a successful method against mass youth unemployment in many countries. The dual education system, also called alternative or two-way, is the practical study of a profession organized by the employer and theoretical and general education in the school system or some of the extracurricular forms of education. Precisely for this reason and the goal of this work is to point out the essential characteristics of this educational system and its functioning.*

Key words: *dual system, vocational education, students, society, OECD*